

پیامبر اعظم

نامگذاری هفتی رسول اکرم

حجت الاسلام والمسلمین حسن حبیبیان مقدم

تفسیر آرزو ها و معانی بر سانس تفسیر سانس... شخصیتی فرد و اجتماع صورت می گیرد...

این حدیث اصعب این روش و اسرار آن را در سیره پیامبر نشان می دهد به همین سبب این سیره به هدیه نام یافت و پاسخی را بنگار نام نرب...

سید اکرم امام هدی را که به یونی به پرسش غیر خدا رخصمون بود به نامادی که سنگی خدا را در دانت...

اسان نامگذاری زشت دیگری چون هفت شوره یا هفت خیره «حزین» را به اسناد... اسوده را به ایند...

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حتی برای مکان ها نیز نام زیاده انتخاب می کرد...

عرب به منظور تزیین سوراخ های جنگ امان را فصل ثلاث می نامید و پیامبر آنان به فصل الله تسمیر می کرد...

حدا به حاکمان بود سوزن سوزان بود از رمضانی علاوه بر این ها حضرت در میان سربد از رمضانی...

حدا به حاکمان بود سوزن سوزان بود از رمضانی علاوه بر این ها حضرت در میان سربد از رمضانی...

اسلام و حقوق

حقوق زنان بیه در قرآن

همزمان با ظهور اسلام در جزیره عرب رس مشکلات زیادی داشتند به خصوص زنان شوهر کرده که به عنوان مارتک میب و کالا محسوب می شدند و نادیده و فراموش...

تشریح مقدس سلام بری تأسیس اسب واهی و مبتنی متعلقه در زمان عهد حیوانی را برای در خطر...

حق انتخاب همسر

حق دیگری که برای همه در اسلام به آن تاکید شده آزادی بیوه در انتخاب همسر است در دوران جاهلیت...

تکلیف بیوه که مقدم انتخاب از برای حلقه حواستاری شده بود در ادامه در ۲۳ آیه سوره بقره به صورت...

حق حقیقت

حق دیگری که در قرآن چندین بار تکرار شده است حق حقیقت است در صورتی که با حق حقیقت در تضاد است...

حق حقیقت

حق دیگری که در قرآن چندین بار تکرار شده است حق حقیقت است در صورتی که با حق حقیقت در تضاد است...

حق حقیقت

حق دیگری که در قرآن چندین بار تکرار شده است حق حقیقت است در صورتی که با حق حقیقت در تضاد است...

امر به معروف و نهی از منکر از منظر قرآن

در میان دستورات اسلام واجبات آن، امر به معروف و نهی از منکر به خاطر آثار و برکات فردی و اجتماعی که بر آن در صورت است جایگاه ویژه ای دارد...

نظارت همگانی، حضور ملی

طرف وزین آید می شود. دستان به واسطه این فریضه مجبور به انصاف شده و امر دنیا و دین استوار می شود...

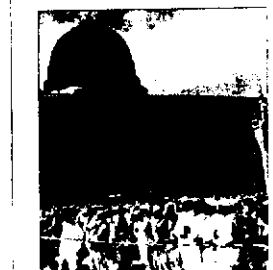
این فتوی را می تواند در جامعه پناه کند و برای همیشه زنده نگهدارد و همان اجرایی برای آن منتشر امر به معروف و نهی از منکر است...

نشانه جامعه زنده و فعال به حسابی آید همه باید ناظر باشند تا حیات شرافتمندانه داشته باشند

امر به معروف و نهی از منکر در اسلام امری است که در قرآن کریم به تفصیل بیان شده است و در سوره بقره آیه ۱۱۰ آمده است...

امر به معروف و نهی از منکر در اسلام امری است که در قرآن کریم به تفصیل بیان شده است و در سوره بقره آیه ۱۱۰ آمده است...

امر به معروف و نهی از منکر در اسلام امری است که در قرآن کریم به تفصیل بیان شده است و در سوره بقره آیه ۱۱۰ آمده است...

مرکز فرهنگ و معارف قرآن

کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه

سید جواد حسینی
مرکز فرهنگ و معارف قرآن

سعادت دنیا و آخرت انسان در فرمانبری و رعایت دقیق فرامین الهی نهفته است، ولی با توجه به آثار فردی و اجتماعی، دنیوی و اخروی، برخی از قوانین الهی، در آیات و روایات و سخنان معصومین نسبت به رعایت آنها، تأکید بیشتری شده است و دارای اهمیت ویژه می‌باشد.

چنانکه نافرمانی نسبت به برخی از این دستورها گناه کبیره (بزرگ) به حساب آمده است در میان دستورهای اسلامی و واجبات «امر به معروف و نهی از منکر» به خاطر آثار و برکات فردی و اجتماعی که بر آن دو مترتب است جایگاه ویژه‌ای دارد.

امام باقر علیه السلام درباره اهمیت این دو فریضه می‌فرماید: «همانا امر به معروف و نهی از منکر راه پیامبران و شیوه صالحان است فریضه بزرگی است که به واسطه آن پیشه‌ها روا و حلال، ستم‌ها بر طرف و زمین آباد می‌شود. دشمنان به واسطه این فریضه مجبور به انصاف شده و امر (دنیا و دین) استوار می‌شود.»^۱

حدیث فوق به کارکردهای مهم امر به معروف اشاره دارد، اقامه فرائض، حلال شدن کسب‌ها، بر طرف شدن ستم، آبادی زمین، زنده شدن دین و... آنچه پیش رو دارید گامی است در بیان کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه.

مفهوم معروف و منکر

«معروف» در لغت به معنای شناخته شده (از ریشه عرف) و اسم شده است برای هر فعلی که در نزد شرع و عقل خوبی و حُسن آن شناخته شده باشد^۲ ولی در اصطلاح فقهی: هر امر واجبی که شارع به انجام آن دستور داده است معروف گرفته می‌شود (هر چند برخی گفته‌اند که شامل امر مستحبی هم می‌شود)^۳

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ج ۱۱، ص ۳۹۵.
۲. راغب اصفهانی، المفردات، دفتر نشر کتاب، چاپ چهارم ۱۴۰۴، هق، ص ۳۳۱.
۳. شهید اول و ثانی، لمعه دمشقیه، شرح از محمد کلانتر، بیروت، دارالعلم الاسلامی، ج ۲، ص ۴۱۴.

در نتیجه می‌توان گفت هر کاری که در نزد عقل بخوبی شناخته شده و شارع به آن امر نموده است معروف شمرده می‌شود.

اما «منکر» در لغت به معنای ناشناس، شناخته نشده^۱ (از ماده انکار) و در اصطلاح به کاری که عقل و شرع آن را انکار نموده باشد گفته می‌شود. به این ترتیب کارهای نیک از نظر دینی امور شناخته و کارهای زشت و ناپسند از دیدگاه الهی و وحی، امور ناشناس معرفی شده‌اند، چه این که فطرت پاک انسانی با دسته اول آشنا و با دسته دوم ناآشنا می‌باشد.^۲

علامه حلی در منتهی المطلب می‌نویسد: «معروف هر فعل حسنی است که دارای وصف زائد بر حسن است زمانی که فاعل آن بداند یا او را راهنمایی کند و منکر همان فعل قبیح است، زمانی که فاعل آن فعل را بداند و یا به او گفته شود.»^۳

شهید ثانی نیز امر به معروف را وادار نمودن بر طاعت قولاً و فعلاً دانسته و منکر را جلوگیری از انجام معصیت قولاً و فعلاً معرفی نموده است.^۴

اکنون به برخی کارکردهای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه از دیدگاه قرآن اشاره می‌شود.

۱- زمینه‌ساز مشارکت عمومی

قبل از آن که نقش امر به معروف و نهی از منکر را در جامعه اشاره کنیم خوب است به صورت فهرست‌وار به برخی عوامل تحقق دهنده مشارکت عمومی اشاره‌ای داشته باشیم:

- ۱- احساس مالکیت نظام و حکومت توسط مردم، در هر جامعه این احساس به وجود آید، مشارکت عمومی توسعه یافته و تمام اقشار را زیر بال خود خواهد گرفت.
- ۲- اعتماد مردم به رهبران و حاکمان و عملکرد آنان.
- ۳- باور مردم به تأثیرگذار بودن نقش آنان در سرنوشت جامعه خود.

۱. المفردات، همان، ص ۳۳۱.

۲. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، نوزدهم، ۱۳۷۰، ج ۳، ص ۳۷.

۳. علامه حلی، منتهی المطلب، چاپ سنگی ۱۳۳۳، ج ۲، ص ۹۹۱؛ علامه حلی، تذکرة الفقهاء، تهران، مکتبه مرتضویه الاحیاء الآثار الجعفریه، بی تا، ص ۴۵۸.

۴. شهید ثانی، شرح لمعة الدمشقیة، مکتبه الداوری، ۱۹۶۷ م، ج ۲، ص ۴۰۹.

۴- احساس وجود دشمن مشترک برای نظام و دین خویش.

۵- احساس کنند که حیات جامعه و زنده بودن بستگی به مشارکت عموم دارد.

۶- تبلیغات و هدایت‌های گروه‌های مرجع همچون مراجع و علما، و رسانه‌های عمومی می‌توانند در گسترش

مشارکت عمومی مؤثر باشند.

۷- احساس آزادی نمودن مردم در گفتن انتقادات و...

ادعای ما این است که امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند، به نوعی تأمین‌کننده همه این عوامل و غیر آن باشد، چراکه امر به معروف نشانه جامعه زنده و فعال به حساب می‌آید و به همگان این احساس را می‌دهد که در سرنوشت جامعه خویش مؤثرند، و همه باید ناظر باشند تا حیات شرافتمندانه داشته باشند و گناه را از جامعه خویش بزایند و به وسیله این فریضه مهم سطح آگاهی و اطلاعات همگان توسعه یافته زمینه مشارکت بیشتر آماده می‌شود.

شاهد و دلیل این ادعا برخی آیات و روایات است که به آن‌ها اشاره می‌شود.

جامعه نمونه زنده: جامعه زنده و فعال و جامعه مطلوب و نمونه، آن جامعه‌ای است که تمام اقشار آن در امور جامعه و اداره آن شرکت فعال و فراگیر دارد، قرآن نظرش این است که امر به معروف و نهی از منکر در هر جامعه‌ای وجود داشته باشد؛ نشان از چنین جامعه‌ای است، لذا فرمود: «وَلْيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ * الَّذِينَ إِذَا مَكَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَخَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ»^۱ همانا کسی که خدای را یاری رساند خدای نیز حتماً یارش اش می‌کند، براستی خداوند قدرتمند و شکست‌ناپذیر است. آنان که چون در زمین قدرت و سلطه یابند نماز بر پای می‌دارند و زکات می‌پردازند و به معروف فرمان می‌دهند و از منکر باز می‌دارند و عاقبت امور از آن خداست.»

علی علیه السلام در این زمینه می‌فرماید: «گروهی، منکر را با دست و زبان و قلب انکار می‌کنند، آنان تمامی خصلت‌های نیکو را در خود گرد آورده‌اند. گروهی دیگر، منکر را با زبان و قلب انکار کرده، اما دست به کاری

نمی‌زند، پس چنین کسی دو خصلت از خصلت‌های نیکو را گرفته و دیگری را تباه کرده است. و بعضی مُنکر را تنها با قلب انکار کرده، و با دست و زبان خویش اقدامی ندارند، پس دو خصلت را که شریف‌تر است تباه ساخته و یک خصلت را به دست آورده‌اند، و بعضی دیگر مُنکر را با زبان و قلب و دست رها ساخته‌اند که چنین کسی از آنان، مرده‌ای میان زندگان است «فَذَلِكَ مَيِّتَ الْأَحْيَاءِ»^۱ در مقابل بدترین جامعه و مرده‌ترین آن‌ها آن جامعه‌ای است که در آن امر به معروف و نهی از منکر وجود نداشته باشد و به همین جهت گروهی از بنی اسرائیل را خداوند با زبان داود و عیسی بن مریم نفرین و لعنت نمود و راز آن را این گونه بیان می‌کند «كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ»^۲ این به خاطر آن بود که گناه کردند، و تجاوز می‌نمودند، آن‌ها از اعمال زشتی که انجام می‌دادند، یکدیگر را نهی نمی‌کردند، چه بدکاری انجام می‌دادند.» و دربارهٔ جامعهٔ فاسد و فاسق و جامعهٔ پراز نفاق و دورویی می‌فرماید: «الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»^۳ مردان و زنان منافق، هم از یک گروهند، آن‌ها امر به منکر، و نهی از معروف می‌کنند، و دست‌هایشان را [از انفاق و بخشش] می‌بندند، خدا را فراموش کردند و خدا [نیز] آن‌ها را فراموش کرد [و رحمتش را از آن‌ها قطع نمود] به یقین منافقان همان فاسقانند».

۲- جلوه‌ای از حضور همگان و نظارت ملی

در کامل بودن و پیشرفته بودن قانون اسلامی بحثی نیست آنچه این قانون را می‌تواند در جامعه پیاده کند و برای همیشه زنده نگهدارد و ضامن اجرایی برای آن باشد امر به معروف و نهی از منکر است به این جهت خود این برنامه یک دعوتی از عموم مردم برای حضور فعال در جامعه و نظارت بر رفتار تک تک مردم و مسئولان و حتی رهبر است، چرا که این وظیفه خطیر بر یکایک افراد به عنوان واجب کفائی، لازم است و آنجا که لازم باشد، گروهی باید اقدام نمایند.^۴ لذا خود امر به معروف و نهی از منکر قطع نظر از نتایجی که برای شرکت عموم دارد، فراخوان عمومی است برای گسترش مشارکت عمومی قرآن این فراخوان عمومی را در آیات گوناگونی مطرح

۱. نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، حکمت ۳۷۴، ص ۷۲۰.

۲. توبه / ۶۷.

۳. ر.ک: تفسیر نمونه، همان، ج ۳، ص ۳۶؛ رسالهٔ امام خمینی رحمته الله علیه، مسأله ۲۷۸۷ - ۲۷۸۸.

نموده است، یک جا می فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»^۱ مردان و زنان با ایمان ولی [یار و یاور] یکدیگرند، امر به معروف و نهی از منکر می کنند، نماز را بر پا می دارند، و زکات را می پردازند و خدا و رسولش را اطاعت می کنند، بزودی خدا آنان را مورد رحمت خویش قرار می دهد خداوند توانا و حکیم است»

آیه فوق می گوید مؤمنین همه بر هم ولایت دارند، یا همه یار هم هستند، و نشانه این هم یاری همگانی و یا زمینه ساز آن، امر به معروف و نهی از منکر است. چرا که خود امر به معروف و نهی از منکر یک نوع مشارکت عمومی است، یکی از نویسندگان از این معنی تعبیر زیبایی دارد «تضامن جمعی» یا «نظارت ملی» یا «مراقبت همگانی» یا «حق اعتراض ملت علیه اوضاع فاسد» یا «حق انتقاد از انحرافها و بی عدالتیها» یا «خشم و عصیان علیه مفساد و عوامل فساد و یا حکومت مردم بر مردم یا احترام به افکار عمومی» یا «حق اشراف و سیطره ملت بر کلیه شؤون اجتماعی و کلیه امور و مسائل مربوط به سعادت او» و نظایر اینها عناوین مترقی و عصری، قالبهای صحیح و رسایی است که می توان مفهوم واقعی اصل «امر به معروف و نهی از منکر» را به طور حسی و عصری در آنها نمایش داد، البته آن هم بدون هیچ گونه تکلف و تحمیل و تجاوز از اصول و نصوص که این اصل از آنها به دست آمده است.»^۲

قرآن در بخش دیگر بعد از آن که دستور به اعتصام به حبل الهی را صادر نموده و به همگان دستور می دهد که دنبال تفرقه نباشند بلکه آن وحدت و الفتی که دست آورد بعثت بوده است را حفظ کنند می فرماید: «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»^۳ باید از میان شما جمعی دعوت به نیکی و امر به معروف و نهی از منکر کنند و آنها همان رستگارانند.»

۳- زندگی با عزت

امر به معروف و نهی از منکر، یا همان دعوت به خیر باعث حیات با عزت و شرافتمندانه برای تمام اقشار

۱. توبه / ۷۱.

۲. احمد طیبی، شبستری، تقیه، امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، تهران انتشارات اسلامی، ۱۳۵۰، ص ۷۱.

۳. آل عمران / ۱۰۴.

می‌شود، هر کس زیر این چتر قرار گیرد به چنین حیاتی دست پیدا می‌کند، در این حیات طیب همه با هم و در کنار همند، قرآن می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ؛^۱ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید که شما را به سوی چیزی می‌خواند که شما را حیات می‌بخشد.» دعوت پیامبر همان امر و نهی است که از طرف خداوند آمده است و در جای دیگر فرمود حیات پاکیزه به آن‌ها عنایت می‌کنیم^۲ در پرتو عمل به دستورات دین که پیامبر و امامان و امران به معروف و ناهیان از منکر به آن دعوت نموده است.

۴- عامل گناه‌زدایی

در جامعه‌ای که امر به معروف و نهی از منکر باشد جلوی گناهانی که باعث از هم پاشیدگی اجتماع می‌شود، گرفته می‌شود، گناهانی چون غیبت، تهمت، آبروی مردم را بردن و... اجتماع را از هم می‌پاشد و اگر با نهی از منکر جلوی آن گناهان گرفته شود، صفا و صمیمیت و همدلی و اخوت اسلامی در جامعه حاکم می‌شود، و گاه همین گناه‌زدایی تمام افراد جامعه را بر محور خویش جمع می‌کند، و یک مشارکت عمومی زیبایی به وجود می‌آید، به این آیه از قرآن و شأن نزول آن توجه کنید «وَعَلَى الْفَلْسَفَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمُ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ؛^۳ و [همچنین] آن سه نفر که [از شرکت در جنگ تبوک] سرپیچی کردند [و مسلمانان به این جهت با آنان قطع رابطه نمودند] تا آن حد که زمین با همه وسعتش بر آن‌ها تنگ شد، [حتی] در وجود خویش، جایی برای خود نمی‌یافتند [در آن هنگام] دانستند پناهگاهی از خدا جز به سوی او نیست، سپس خدا به آنها توفیق توبه داد...»

در شأن نزول آیه می‌خوانیم که سه نفر از مسلمانان به نام «کعب بن مالک» و «مراوة بن ربیع» و «هلال بن امیه» از شرکت در جنگ تبوک و حرکت همراه پیامبر ﷺ سر باز زدند، هنگامی که پیامبر از صحنه تبوک به مدینه بازگشت آن سه نفر خدمت حضرت رسیدند و عذرخواهی کردند، اما پیامبر حتی یک جمله با آن‌ها سخن نگفت و به مسلمانان نیز دستور داد که احدی با آن‌ها سخن نگویند. آن‌ها در یک محاصره عجیب اجتماعی قرار گرفتند و این امر باعث بسیج عمومی و مشارکت هم در تنبیه متخلفین شده بود تا آن جا که حتی کودکان و زنان آنان نزد

۲. نحل / ۹۷.

۱. انفال / ۲۴.

۳. توبه / ۱۱۸.

پیامبر ﷺ آمدند و اجازه خواستند که از آن‌ها جدا شوند، پیامبر ﷺ اجازه جدایی نداد، ولی دستور داد که احدی با آن‌ها سخن نگوید.

فضای مدینه با تمام وسعتش چنان بر آن‌ها تنگ شد که مجبور شدند برای نجات از این خواری شهر را ترک و به قلّه کوه‌های اطراف مدینه پناه ببرند. بستگان آن‌ها غذا برای آن‌ها می‌بردند، اما حتی یک کلمه با آن‌ها سخن نمی‌گفتند....^۱

علی رضی الله عنه می‌فرماید: «مَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَثْوَفَ الْكَافِرِينَ؛^۲ کسی که امر به معروف کند پشت مؤمنان را محکم کرده است و کسی که نهی از منکر کند بینی کافران [و فاسقان] را به خاک [مذلت] مالیده است.» این هم نشان از نقش گناه‌زدائی امر به معروف دارد.

۵- زنده شدن دین

امر به معروف و نهی از منکر باعث زنده شدن دین، محوریت یافتن دین در جامعه می‌شود. علی رضی الله عنه می‌فرماید: «أَمَّا دِينٌ يَجْمَعُكُمْ؛^۳ آیا دینی نیست تا محور اتحادتان قرار گیرد.» و در جای دیگر فرمود: «واقعیت جز این نیست که همگی شما بر اساس دین خدا برادرید.»^۴

از یک آیینی مسلمان زنده است	پیکر ملت زقرآن زنده است
ماه‌مه خاک و دل آگاه اوست	اعتصامش کن که أحبل الله اوست
چون گهر در رشته او سفته شو	ور نه مانند غبار آشفته شو ^۵

اما این که با امر به معروف و نهی از منکر دین زنده می‌شود، روایاتی بر این مسئله دلالت دارد از جمله علی رضی الله عنه فرمود: «قِوَامُ الشَّرِيعَةِ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ؛^۶ پاگرفتن شریعت [اسلام] بستگی به امر به معروف و نهی از منکر دارد.» و امام باقر رضی الله عنه فرمود: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تَقَامُ الْقَرَائِصُ؛^۷ براستی امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که به واجبات دیگر قوام می‌بخشد.» و در جای دیگر

۱. مجمع البیان، ذیل آیه ۱۱۸ توبه؛ تفسیر نمونه، همان، ص ۱۶۹ - ۱۷۰.

۲. نهج البلاغه، صبحی صالح، ص ۴۷۳.

۳. معادینخواه، فرهنگ آفتاب، نشره ذره، ۱۳۷۳ ش، ج ۱، ص ۹۰.

۴. همان.

۵. عبدالواحد آمدی، غرر الحکم، ج ۴، دانشگاه تهران، ص ۵۱۸.

۶. اقبال لاهوری.

۷. وسائل الشیعه، همان، ج ۱۱، ص ۳۹۵.

آمده که «خداوند امر به معروف و نهی از منکر را از همه جلوتر واجب فرمود بخاطر این که می دانست در پرتو اجرای این دو فریضه، تمامی فرائض دیگر پا گرفته و اقامه خواهد شد، از آسانش گرفته تا مشکلش چرا که امر به معروف و نهی از منکر دعوت به اسلام است.»^۱ و بخاطر همین نقش اساسی علی علیه السلام می فرماید: «همه اعمال نیک مانند جهاد در راه خدا، در برابر امر به معروف و نهی از منکر همانند کفی است در مقابل اقیانوس»^۲ در نتیجه باید گفت این دو فریضه مهم باعث زنده شدن دین و شریعت اسلام می شود و زمینه برپائی فرائض دیگر را فراهم می سازد، هر چه دستورات اسلام پیش تر در جامعه حضور پیدا کند و به هر وسعتی که دین در زندگی مردم راه یابد.

۶- ارتقاء سطح آگاهی جامعه

امر به معروف و نهی از منکر در واقع یک مدرسه فراگیر و عمومی است برای ارشاد جاهل، تنبّه غافل، و ادار نمودن تارک اعمال واجب بر انجام آن، و بازداشتن مرتکبان معصیت از تکرار آن، در نتیجه این روش خود به خود سطح آگاهی و بیداری عموم مردم را بالا می برد، از این جهت که هر کس می خواهد امر به معروف کند و ناهی از منکر باشد، باید خود شرایط آن، و مسائل مربوط را بداند، و هم انتقال این اطلاعات و آگاهی باعث بالاتر و فراتر رفتن سطح معلومات جامعه می شود، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «سزاوار نیست مردی امر به معروف و نهی از منکر کند، مگر این که سه صفت را دارا باشد. ملایم در امر و نهی کردن، عالم و دانای به آنچه از آن باز می دارد، عادل به هنگام نهی نمودن.»^۳

مخصوصاً با توجه به این نکته که علم را شرط صحّت این فریضه بدانیم، در این صورت لازم است که امر آگاهی پیدا کند. محقق کرکی می گوید: «می توانیم بگوییم که علم، شرط و جوب بلکه شرط صحت عمل و از قبیل شرط واجب است، زیرا کسی که اجمالاً می داند که منکری در خارج واقع می شود و معروفی ترک می شود... برای چنین کسی امر به معروف و نهی از منکر واجب می شود و لازم است تحصیل علم کرده اقدام نماید، مانند شخصی

۱. همان، ج ۱۱، ص ۴۰۳.

۲. منقی هندی، کنز العمال، بیروت، مؤسسه الرساله، ج ۳، ص ۷۶.

که نماز بر او واجب است، اما دارای طهارت و وضو نیست باید تحصیل طهارت و وضو نماید...»^۱

امام باقر علیه السلام فرمود: «آنچه را می دانید بگویید و آنچه را نمی دانید، بگویید: خدا دانایتر است. همانا انسان به سبب یک آیه از قرآن [که ندانسته درباره اش سخن می گوید] سقوط می کند، سقوطی سهمگین تر از فرو افتادن از آسمان»^۲

در دنیای امروز برای جلب آراء مردم و مشارکت بیشتر آنان سعی می کنند تبلیغات را بیشتر و سطح آگاهی آنان را نسبت به فردی و یا مسئله ای بالا ببرند، در داخل کشور هم هر گاه رسانه ای عمومی در اطلاع رسانی موفق بوده اند، مشارکت عمومی را نیز در پی داشته است منتهی این گونه حرکات فصلی است و محدود به زمان خاص اما امر به معروف و نهی از منکر همیشگی همه جایی و همگانی است که به صورت مستمر باید کسب آگاهی و فراگیر مسائل دینی و همین طور اطلاع دهی و اطلاع رسانی در جامعه اسلامی وجود داشته باشد، به این جهت حتی در میدان جنگ نیز نباید امر به معروف و نهی از منکر ترک شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آن گاه که پرچم نبرد با یهودیان خیبر را (پس از فرار برخی از سران سپاه) به امیر مؤمنان علیه السلام واگذار کرد به او فرمود: «بسوی آنان حرکت کن؛ چون به قلعه آنان رسیدی ابتدا آنان را به اسلام دعوت کن و وظیفه آنان در برابر خداوند را یادآوری کرد. به خدا سوگند، اگر خداوند یک نفر را به وسیله تو هدایت فرماید برایت بهتر از آن است که شتران سرخ موی داشته باشی.»^۳

و حتی نسبت به اسیر نیز امر به معروف فراموش نشود، مقداد می گوید: در یکی از جنگ ها من حکم بن کیسان را اسیر کردم؛ فرمانده ما قصد کشتن او را داشت، من به فرمانده گفتم: بگذار او را نزد پیامبر صلی الله علیه و آله ببریم. فرمانده قبول کرد، وقتی نزد پیامبر اکرم رفتیم، حضرت او را به اسلام دعوت کرد ولی حکم نمی پذیرفت. عُمَر فریاد کشید: چرا با این مرد سخن می گویی ای رسول خدا!... بگذار گردن او را بزَنَم تا به جهنم برود. رسول خدا اصرار عمر بن خطاب را نپذیرفت و به سخن گفتن با حکم بن کیسان ادامه داد تا وی اسلام آورد. سپس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر سخن شما را می پذیرفتم و او را می کشتم او داخل آتش می شد. بعدها عمر می گفت: حکم اسلام آورد و بسیار

۱. محمد حسن نجفی، جواهر الکلام، نجف، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۲، ه.ق، ج ۲۱، ص ۳۶۶.

۲. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۲، ه.ق.

۳. حیاة الصحابه، ج ۱، ص ۴۰.

نیکو به اسلام وفادار ماند و جهاد کرد تا در «بئر معونه» به شهادت رسید در حالی که رسول خدا ﷺ از او راضی بود و ارد بهشت گردید.^۱ آری همین دعوت‌ها و امر به معروف‌ها بود که پیامبر توانست آن همه جمعیت را گرد آورد، آن روزی که از مکه به مدینه رفت تنها بود، و آن روز که برای فتح مکه حرکت کرد با ده هزار نفر برگشت، یکی از عوامل این ازدیاد و این شرکت عمومی در جنگ و حج و... اطلاع‌رسانی از طریق دعوت و امر به معروف و نهی از منکر بوده است.

در نتیجه می‌توان گفت امر به معروف و نهی از منکر کارکردهای وسیعی در جامعه دارد همچون فراخوان عمومی، اطلاع‌رسانی وسیع، ایجاد احساس مسئولیت در همه مردم جامعه نسبت به سرنوشت جامعه، زنده و فعال کردن تک تک اعضای امت اسلامی زمینه‌بیشترین مشارکت مردم در نظارت بر قوانین و کارکرد حاکمان، و گناه‌زدائی و ارشاد جاهل و...

۱. همان، ج ۱، ص ۴۱.